

SÜMER ATASOY, *Amisos, Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent*, Samsun 1997, 132 sayfa, 7 harita, 3 plan, 6 kesit çizimi, 6 tablo ve 56 fotoğraf.

Bu yazıda tanıtacağımız kitap, İstanbul Üniversitesi'nde hazırlanmış bir doktora tezinin "gözden geçirilip gerekli düzeltmeler yapılmış şeklidir" ve *I. Giriş, II. Amisos'un Arkaik ve Klasik Çağları, III. Amisos'un Helenistik ve Roma Çağları, IV. Sonuç, V. İngilizce Özet, VI. Kısaltmalar ve VII. Kaynakça* olmak üzere 7 bölümden oluşmaktadır.

Kitabın 2-14. sayfaları arasında yer alan *Giriş* başlıklı I. bölümü 2 kısım halinde düzenlenmiştir. *Karadeniz'de Grek Kolonizasyonu* başlıklı birinci kısımda yazar, Karadeniz'de Greklerin gerçekleştirdikleri kolonizasyon hareketinin nedenlerini ve sürecini belirterek, kolonizasyonun bu süreç içinde geçirdiği evreleri incelemiştir. Amisos'un da, bu arada, bir koloni şehri olarak İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısındaki İkinci Kolonizasyon zamanında kurulduğunu belirten yazar, kolonizasyon sonucunda Ege Dünyası ile Karadeniz arasında sıkı bir ticaretin oluştuğunu vurgulamıştır. Ayrıca, bu kısım *Karadeniz'de Grek Koloni Şehirlerinin Kuruluş Tarihleri* başlıklı bir tablo (Tablo 1) ile de desteklenerek okuyucu için büyük bir kolaylık sağlanmıştır. Ancak, burada dikkati çeken ilginç bir nokta, Akalan Kalesi'nde bulunmuş olan *yaban keçisi stili*ndeki oinokhoe parçasının söz konusu tabloda Amisos'un kuruluşuna ait en erken arkeolojik buluntu olarak belirtilmiş olmasıdır.

Araştırmalara Genel Bir Bakış başlıklı ikinci kısımda ise, Karadeniz'in tüm kıyılarında ve özellikle Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında günümüze kadar yapılmış araştırmalar toplu olarak sunulmuştur. Ancak, yazar bu bölümde J.A. Dengage¹ ve M. Özsait² tarafından Samsun bölgesinde yapılmış olan yüzey araştırmalarını değerlendirmeye almamıştır.

Kitabın 16-73. sayfaları arasında yer alan *Amisos'un Arkaik ve Klasik Çağları* başlıklı II. bölümü 5 kısım halinde düzenlenmiştir. *Amisos Yöresinde Greklerden Önceki Yerleşimler ve Halk* başlıklı birinci kısımda bugünkü Samsun ili sınırları içindeki alan konu edilerek, Amisos'un kurulduğu tarihe kadar geçen Mezolitik, Geç Kalkolitik, İlk Tunç, Orta Tunç, Son Tunç ve Demir çağları ile bu dönemlere ait kazı yapılmış ve yüzey araştırmaları ile saptanmış eski yerleşmelerden ve bunların istatistiki bilgilerinden bahsedilmiştir.

Coğrafi Durum başlıklı ikinci kısımda yazar, Amisos'un yer aldığı bölgenin iklimi, bitki örtüsü, hayvancılığı-balıkçılığı ile akarsuları ve yeraltı zenginlikleri hakkında bilgiler vermiştir.

Kentin Kuruluşu ve Adı başlıklı üçüncü kısımda Amisos antik kentinin kuruluş tarihi ve adının kökeni, antik kaynaklar ile arkeolojik veriler değerlendirilerek tartışılmıştır. Yazar daha önce Tablo 1'de belirttiğini, *Amisos'un Kuruluşunu Destekleyen Buluntular* isimli Tablo 4'te de tekrarlayarak, Akalan Kalesi'nde ele geçmiş olan ve İ.Ö. 600 yıllarına tarihlendirilen *yaban keçisi stili*ndeki oinokhoe parçalarının, Miletos veya Rodos özellikleri göstermesi nedeniyle, Amisos ile Akalan Kalesi arasında -bu yerleşimlerin kuruluşları ile ilgili- çok yakın bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, Akalan Kalesi'nde ele geçen pişmiş toprak mimari levhaların Grek etkisi

¹ J.A. Dengage, "A Site Survey Along the South Shore of Black Sea", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology*, 1978, s. 245-258.

² M. Özsait, "1986 Yılı Amasya-Ladik Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları" *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, 1988, s. 239-256.

gösterdiğini belirten yazar, söz konusu oinokhoe parçaları ile pişmiş toprak mimari levhaları arkeolojik kanıtlar olarak değerlendirerek, Amisos'a gelen Phokaiialılar'ın, Miletoslular'la birlikte, Akalan Kalesi'ni İ.Ö. 6. yüzyıl ortalarında kurduklarını ve bu kuruluşun kuzey-güney ticaret yolu üzerinde denetim amacı güttüğünü iddia etmiştir. Ancak, söz konusu arkeolojik buluntular, Akalan'ın kolonistler tarafından kurulduğu iddiasını destekleyecek nitelikte değildir. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, Akalan'da ele geçmiş en önemli ve sayıca en fazla olan çanak-çömlek grubu *yaban keçisi stili*ndeki oinokhoe parçaları değil, Alishar IV geleneğindeki boya bezekli çanak-çömleklere aittir. İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına tarihlendirilen bu çanak-çömlek parçaları Akalan Kalesi'ni kurmuş ve burada yaşamış insanların bölgenin yerli halkı olabileceğine işaret etmektedir. Çünkü, bölgede gerçekleştirilen kazılar ve yüzey araştırmalarında benzer çanak-çömleklere Sinop³, Alaçam-Sivritepe⁴, İkiztepe⁵, Tekkeköy⁶ ve Vezirköprü-Oymağaç Höyük'te⁷ ele geçmiştir. Bu durumda, Akalan'ı, İ.Ö. 7. yüzyılda bölgede büyük bir huzursuzluk ortamı oluşturan Kimmerler'e karşı korunmak için, büyük olasılıkla bir kısım yerli halkın kurmuş olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, pişmiş toprak mimari levhalar, yazarın belirttiği şekilde bazı Grek etkileri yansımalarına karşın, gelenek olarak, Alishar IV stiliindeki boya bezekli çanak-çömlek parçaları gibi Orta Anadolu'ya bağlılık gösterirler. Çünkü, pişmiş toprak levhalara Akalan'ın kuş uçuşu 140-150 km. güneydeki Pazarlı Kalesi'nde de rastlanması, Pazarlı'nın mimari anlayış açısından ve boya bezekli çanak-çömlek bakımından Akalan ile benzerlikleri, Akalan'ın kolonistler tarafından kurulmuş bir kale olduğu varsayımını oldukça zayıflatmaktadır. Ayrıca, Akalan'da bulunmuş ve buraya büyük bir olasılıkla kuzeyden, Karadeniz yoluyla gelmiş olan *yaban keçisi stili*ndeki oinokhoe parçalarının, zayıf bir olasılık bile olsa, kara yoluyla batudan gelmiş olabileceği de düşünülmelidir. Çünkü, Kayseri yakınlarındaki Fraktın Höyüğü⁸ ile Zile yakınlarındaki Maşat Höyük'te⁹ ele geçmiş Miken kapları Ege Dünyası ile Anadolu arasında eskiden beri var olan ticaretin yalnızca deniz yoluyla yapılmadığını göstermektedir. Ayrıca, Akalan Kalesi Amisos'a gelen Phokaiialılar tarafından Miletoslularla birlikte kuruldu ise niçin burada çıkan Alishar IV geleneğindeki boya bezekli çanak-çömleklere ile pişmiş toprak mimari levhalar Amisos'ta şimdiye değin ele geçmemiştir? Bütün bu soruların yazarın Akalan Kalesi'nin kuruluşu hakkındaki varsayımının oldukça tartışmalı olduğunu göstermektedir.

Kalıntulara Göre Şehrin Yayılım Alanı başlıklı dördüncü kısımda günümüze kadar ayakta kalmış mimari kalıntılar değerlendirilerek antik kentün yerleşme düzeni ile yayılma alanı

³ E. Akurgal, *Phrygische Kunst*, Ankara 1955, taf. 33.

⁴ J.A. Dengate, *aynı eser*, s. 248, fig. III/1, pl. 65/3.

⁵ Ö. Bilgi, "İkiztepe Kazılarının 1993 Dönemi Sonuçları" XVI. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 1995, s. 142, res. 26.

⁶ K. Kökten, N. Özgüç ve T. Özgüç, "1940 ve 1941 Yıllarında Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor" *Bulleten IX/35*, 1945, s. 384, lev. VI/7. Tekkeköy'de ele geçmiş ve Tahsin Özgüç tarafından Eski Tunç Çağı boyalı olarak değerlendirilmiş olan bu çanak-çömlek parçasının İkiztepe'de yakın yıllarda bulunan Geç Demir Çağı boya bezekli çanak-çömleklere aittir. Ö. Bilgi, *aynı eser*, res. 26 alttaki parça ile bezeme açısından çok benzeşmesi Tekkeköy parçasının da büyük olasılıkla Geç Demir Çağı'na ait olduğuna işaret etmektedir.

⁷ J.A. Dengate, *aynı eser*, s. 249, fig. III/2, pl. 65/5.

⁸ N. Özgüç, "Fraktın Eserleri", *Bulleten XI/75*, 1955, s. 297.

⁹ T. Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Ankara 1978, s. 15, lev. 83-84.

üzerinde durulmuştur. Amisos'un savunma sistemi izlenerek kentün suriçi ve surdışı kalıntıları incelenmiştir. Antik liman, aşağı şehir, tiyatro ve nekropolün sur dışında yer aldığı saptanmış ve buraların lokalizasyonları için öneriler sunulmuştur.

Genel Siyasal Görünüm başlıklı beşinci ve son kısımda ise Amisos'un İ.Ö. 6. yüzyıldan başlayarak Hellenistik Çağ'a kadar olan dönemdeki siyasi yapısı incelenmiştir.

Kitabın 75-105. sayfaları arasında yer alan *Amisos'un Hellenistik ve Roma Çağları* başlıklı III. bölümünün ilk kısmı olan *Siyasal Görünüm*'de kentün Hellenistik ve Roma çağlarındaki siyasi yapısı antik kaynaklara dayanılarak incelenmiştir. *Ticaret ve Endüstri* başlıklı ikinci kısımda ise, Hellenistik ve Roma çağlarındaki sosyo-ekonomik durum sikkeler, yazıtlar ve pişmiş toprak heykelcikler değerlendirilerek ortaya konmuştur.

Kitabın 106-108. sayfaları arasında yer alan *Sonuç* başlıklı dördüncü bölümünde yazar, ilk üç bölümde ortaya koyduğu verilere ve ileri sürdüğü varsayımlara dayanarak vardığı sonuçları açıklamıştır. Bugünkü Samsun kentünün içinde yer alan Amisos'un antik çağda oldukça gelişmiş bir koloni şehri olmasının, deniz ve kara ticaret yollarının kesiştiği bir yerde bulunmasından ve civarındaki zengin doğal kaynaklara sahip olmasından ileri geldiği vurgulanmıştır. Samsun'un da bu nedenlerle günümüzde canlı bir ticaret şehri olduğu belirtilmiştir.

Kitabın 109-118. sayfaları arasında *İngilizce Özet*, 119-132. sayfaları arasında ise *Kısaltmalar* ile *Kaynakça* bölümleri yer almaktadır.

Sonuç olarak, bu kitap Anadolu arkeolojisinde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yakın yıllara değin ülkemizin az araştırılan bölgelerinden biri olan Karadeniz Bölgesi'nin özellikle orta bölümünde artmaya başlayan bilimsel araştırmaların bir sonucu olan bu kitap, kimi tartışmalı görüşlere karşın yararlı bir eser niteliğindedir. Kitabın okuyucuya zevk veren üst düzeydeki baskı kalitesi ise, özel sektörün arkeolojiye vermeye başladığı desteğin güzel bir ürünüdür.

Prof. Dr. Coşkun Alptekin
1942-1998

